

İĞDIR'IN KENTSEL FONKSİYONLARI VE FONKSİYONEL SINIFLANDIRMADAKİ YERİ

Urban Functions and Place of Iğdır in Functional Classification

Yrd. Doç. Dr. İbrahim GÜNER*

ÖZET

Araştırmamıza konu olan Iğdır kenti, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars bölümü'nde yer alır. Kent, aynı adı taşıyan ovanın merkezi kesiminde kurulmuş olup, yönetim açısından bir "il yönetim merkezi"dir. kuzey ve doğudan Ermenistan, Nahcivan ve İran'a komşu olan il toprakları, batı ve kuzeybatıdan Kars ili toprakları; güneyden ise, Ağrı ili topraklarıyla sınırlandırılmıştır.

Iğdır'ın kuruluş tarihi, XVII. yüzyılın ortalarına rastlar. Kent, Rus işgali altında bulunduğu dönemde 28 Ocak 1897 tarihinde yapılan sayıma göre 2900, 1908 sayımına göre ise 3691 nüfuslu bir kasaba durumunda idi. Iğdır'ın nüfusu, 1927-1990 devresini kapsayan 63 yıllık bir dönemde 3716'dan 35 858'e yükselerek % 1156 oranında artmıştır. Bu da, kent nüfusunun Cumhuriyet Dönemi'nde çok hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir. Aslında Iğdır, tarımsal fonksiyonların ortaya çıkardığı bir kenttir. Ovada DSİ tarafından 1956 yılından itibaren drenaj ve sulama kanalları açılınca, elde edilen tarımsal üretimde de büyük artış sağlanmış ve dolayısıyla 1960 yılından sonra kent nüfusu hızlı bir artış göstermiştir. Böylece kuvvetli tarım faaliyetleri Iğdır'da nüfus birikimini sağlamış ve buna bağlı olarak esas kentsel fonksiyonlar giderek gelişmiştir.

Iğdır'daki aktif nüfusun (1992'de 13 691 kişi) % 50.8'i (6949 kişi) genel hizmetler, % 38.1'i (5220 kişi) tarım, % 3.2'si (442 kişi) sanayi ve % 7.9'u (1080 kişi) da iyi tanımlanamayan faaliyet alanlarında çalışmaktadır. Bu da Iğdır'ın, fonksiyonları açısından bir "hizmet şehri" olduğunu göstermektedir. Kentte, tarımsal ürünlerin işlenmesine dayalı olan sanayi faaliyetleri henüz çok sınırlı bir düzeyde bulunmaktadır.

Iğdır'ın kentsel topraklar yüzölçümü, 1057 hektardır. 1990'da kent nüfusu 35 858 olduğuna göre, bu iki rakam birbirine oranlanırsa, kentte hektar başına 33.9 kişinin düştüğü anlaşılır. Yerleşmede hektar başına düşen konut sayısı ise 6.4'tür. Diğer bir ifade ile, her bir konut ortalama 1.6 dekarlık bir alana sahip bulunmaktadır. Bu değerler Iğdır kentindeki evlerin daha çok "bahçeli evler" tipinde olduğunu göstermektedir.

* Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Bölümü, Erzurum.

8 mahalle, 193 cadde ve sokaktan meydana gelen İğdır'ı uzaktan görmek çok zordur. Kentin her yanı, bahçelerle yetiştirilmiş meyve ağaçları ve kavaklıklarla örtülüdür. Hemen her evin önünde, genellikle bir bahçesi bulunmakta ve burada kayısı, elma, şeftali, dut, erik ve armut gibi meyveler ile ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde, çeşitli sebzeler yetiştirilmektedir. Denilebilir ki İğdır, fizyonomik görünümü itibariyle, düşük yoğunluklu ve yatay yönde gelişme göstermiş bir kenttir.

İğdır, merkezi bir konumda bulunduğu 3539 km²'lik yönetim bölgesi içinde yer alan 3 ilçe merkezi ve 157 köyde yaşayan 106 467 (1990) kırsal nüfusun yönetim hizmetlerini yürütmektedir. yönetim hizmetleri, Türkiye genelinde olduğu gibi, ekonomisi tarıma dayanan İğdır'a da yeni fonksiyon kazandıran ve nüfusunu arttıran bir faaliyet alanı olmuştur. Nitekim 1992'de İğdır'ın il olmasıyla kentte kamu hizmetlerinde çalışan işgücü miktarı artmış ve ticaret hayatında belirgin bir canlanma olmuştur. Kentteki ticaret hayatının canlanmasında, Nahçıvan sınırındaki "Hasret Köprüsü"nü açılmasının da büyük rolü olmuştur. nitekim 1988'de 1190 kadar olan kentin işyeri sayısı 1992'de 1749'a yükselmiştir.

Sonuç olarak, İğdır'da tarıma dayanan sanayi faaliyetleri henüz çok sınırlı bir düzeyde bulunmaktadır. bu nedenle kentin, bir "hizmet şehri" olma özelliğini daha uzun süre devam ettireceğini söylemek mümkündür.

ABSTRACT

The subject of our study, İğdır city, is in Erzurum-Kars Area of Eastern Anatolian Region. The city center is located in the central area of the plain with the same name. The city, bordered by Armenia, Nahçıvan, and Iran on the north and south, is surrounded by Kars on the west and north-west, and Ağrı on the south.

The start of settlement in İğdır was about in mid-seventeenth century. The city was a town with a population of 2900 in the census made under Russian occupation on January 28, 1897; and the population was 3691 in the census in 1908. The population of İğdır increased from 3716 to 35 858 (1156 %) in the 63 year-period between 1927-1990. This fact proves that the population of the town exerted a rapid increase in the Republican period. In fact, İğdır is a city which was founded and has been developed due to agricultural functions (activities). With the opening of drainage and watering canals from 1956 on by the governmental institution for water, a rapid growth was achieved in agricultural product which led a rapid increase in the population of the city. That's why agricultural activities were effective on the increase in population. Besides, these activities were also effective on the development of urban functions.

Of the working population in İğdır (13691 people in 1992) 50.8% (6949) worked in service sector, 38.1% (5220) worked in agriculture, 3.2 % (442) worked in industry, and 7.9 % (1080) in other areas not defined in detail. This proves

that Iğdır is a "city of service-sector" from a functional viewpoint. Industrial sectors for processing agricultural products are at a relatively low level in the city.

The square-measure of the area of the city center is 1057 hectares. If we take into account the fact that the population of the city was 35 858 in the census in 1990, we can see that there live 33.9 people in per-hectare. On the other hand, 6.4 people live in perhectare when the whole city is considered. In other words, each house is located on an area of 1.6 hectares. These values prove that the houses in Iğdır city are mostly in the type of "houses within gardens".

It is very difficult to see Iğdır having 8 quarters, and 193 streets and roads from the distance All sides of the city are surrounded by gardens with fruit trees and poplar trees. Nearly all the houses have gardens and such fruit trees as apricot, apple, peach, mulberry, plum and pear are grown as well as the growth of various vegetables for family need. We can define Iğdır as a city the center of which has enlarged mostly on the plain with a low population density from the viewpoint of physiognomic appearance.

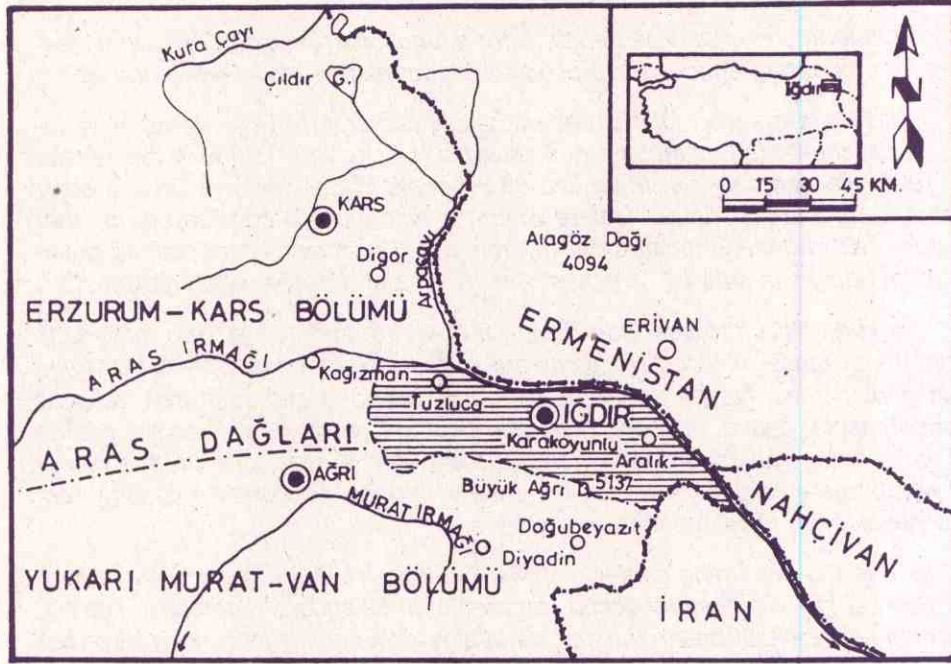
Iğdır is the governing center of 106467 people (1990) living in 3 town centers and at 157 villages that occupy an area of 3539 square kilometers. The governing service activities in the city, as in almost every city in Turkey, have been an area of activity mostly focusing on agriculture and leading an increase in the population working in agriculture. However, with the becoming of a city in 1992, the rate of population working in governmental sectors increased, and a visible increase has been observed in Commercial activities. The opening of "Hasret Bridge" at the border with Nahçıvan has also been effective on the increase of commercial activities. Thus, the number of shops which was 1190 in 1988 became 1749 in 1992.

In conclusion, industrial activities based on agriculture are at a very low level at present. So, it is possible to say that the city will keep its characteristics as a "city of service" for a long time in future.

Giriş

Araştırmamıza konu oluşturan Iğdır Kenti, aynı adı taşıyan ovanın merkezi kesimine yakın bir yerde kurulmuştur. Yüzölçümü yaklaşık 920 km². yi bulan ve yükseltisi 800 ila 900 metreler arasında değişen Iğdır Ovası, Aras Irmağı havzasında yer alan depresyon bölgelerinden biridir. yönetim bakımından ise Iğdır, bir "il yönetim merkezi"dir. Ermenistan, Nahçıvan ve İran'a komşu olan il toprakları, batı ve kuzeybatıdan Kars İli; güneyden ise Ağrı İli topraklarıyla sınırlandırılmıştır (Şekil 1).

Bugünkü Iğdır Kenti'nin eski merkezi, halen Büyük Ağrı Dağı'nın kuzey yamaçları üzerinde kalıntılarına rastlanan "Korgan Kelesi"dir. Savunmaya son de-

Şekil 1- Araştırma Bölgesinin Lokasyon Haritası
Figure 1- Locational Map of the Area of Study.

rece elverişli bir konumda bulunan bu kale yerleşmesinin, XI. Yüzyıl'dan önceki dönemde de mevcut olduğu sanılmaktadır (KIRZIOĞLU, 1982: 31). Bölgenin Türk egemenliğine geçtiği 1064 yılından sonraki devrede de yerleşme, "İğdir Korganı" adıyla önemini korumuştur. Nitekim 1404 yılında, Yıldırım Beyazıt'ı yenen Timur'u tebrik için İspanya kralı tarafından Semerkand'a gönderilen Klaviyo, bu seyahati sırasında "Korgan Kelesi'ne de uğramış ve adının "İğdir" olduğunu belirtmiştir (KLAVIYO, 1975:80-82). Erivan (Revan) bölgesinin ilk kez 1583 yılında Osmanlı egemenliğine girmesinden sonra düzenlenen "Revan Eyaleti Tahrir Defteri'nden; Sürmeli Çukuru'nun "Aralık Kazası" adıyla, bu yeni Osmanlı eyaletine bağlandığını ve İğdir'in de Aralık Kazası'na bağlı bir "nahiye yönetim birimi" durumuna getirildiğini anlıyoruz (KIRZIOĞLU, 1976:348).

Korgan Kalesi'nin terk edilerek nüfusunun İğdir Ovası'na inmesi ve yerleşmenin aynı adla bugünkü yerinde kurulmasının, 1640 yılında meydana gelen depremde kalenin yıkılmasından sonraki döneme rastladığı sanılmaktadır. İstanbul Antlaşması sonucunda (1736), Revan Eyaleti ile birlikte Sürmeli Çukuru da elimizden çıkmıştır. Daha sonra yarı bağımsız halde varlığını sürdüren Revan Hanlığı'nı yıkan Ruslar (1827), burayı da işgal ederek, Kağızman ve Bayazıt sancaklarına komşu olan ovanın bütünü, "Sürmeli Sancağı" adıyla bir yönetim bölgesi yaparak, 1917'ye kadar yönetmişlerdir. Bölge, 3 Aralık 1920'de Ruslarla imzalanan "Gümrü Antlaşması'yla Türkiye topraklarına katılmıştır.

İğdir'in Rus işgali altında bulunduğu 28 Ocak 1897 yılında yapılan sayıma

göre 2 900¹, 1908 sayımına göre ise 3 691 nüfuslu² bir kasaba durumunda olduğu anlaşılmaktadır.

İğdir'in nüfusu, Cumhuriyet Dönemi'nde giderek artmıştır. Nitekim dönemin ilk genel nüfus sayımına (27 Ekim 1927) göre 3 716 olarak tesbit edilen kent nüfusu, 1990'da 35 858'i bulmuştur (Fotoğraf 1). Eğer 1927 yılındaki nüfus miktarı 100 olarak kabul edilirse, 1990 sayım sonuçlarına göre, bu kentin nüfusu % 685 oranında artmıştır. Oysa yine aynı dönemde bugünkü İğdir İli yönetim bölgesi dahilinde kalan yerleşmelerde yaşayan nüfusun % 241 oranında bir artış gösterdiği hatırlanırsa, İğdir Kenti nüfusunun ilk genelindekinden fazla hızlı arttığı dikkati çeker. Kuşkusuz bunun temel nedeni, İğdir'in, tarımsal üretim potansiyeli nisbeten yüksek olan bir ovanın hemen hemen merkezi bir konumunda kurulmuş olması ve dolayısıyla yakın çevresinin başlıca ticaret merkezi durumunda olmasıdır. Özellikle 1956 yılından sonra ova topraklarının ıslah edilerek tarıma kazandırılması ve sulama suyu ağının kurulması, yörede ticarete yönelik tarım faaliyetlerinin giderek önem kazanmasına zemin hazırlamıştır. Tarımsal ekonomik faaliyet kesiminde bu gelişmeler, ulaşım olanaklarının da iyileşmesine bağlı olarak, İğdir ile çevresindeki kırsal yerleşmeler arasındaki ilişkilerin artmasını ve kentte tarıma dayalı sanayi ve ticaret aktivitesinin giderek canlanmasını teşvik etmiştir. Böylece İğdir, yakın çevresindeki kırsal yerleşmelerden çok sayıda göç almıştır. gerçekten de, ova köyleri ile Doğubeyazıt, Tuzluca ve Kağızman ilçeleri yönetim sınırları içindeki yerleşmelerden çok sayıda nüfus, İğdir'a göç ederek, bu yerleşme merkezinde birçok yeni mahallenin doğmasına neden olmuştur. Örneğin, Doğubeyazıt'tan göçenler, 7 Kasım Mahallesi'ni, Tuzluca'dan göçenler ise, 12 Eylül Mahallesi'ni oluşturmuşlardır.

1. İğdir'in Kentsel Fonksiyonları

1.1- Giriş: Genel olarak fonksiyon kavramı; "iş, görev, hizmet" gibi anlamlara gelmektedir. Terimi "şehir fonksiyonu" şeklinde sınırlarsak; "bir yerleşmesinin ortaya çıkması, gelişmesi ve büyümesini sağlayan faaliyetler" akla gelir (DOĞANAY, 1983: 38).

Faal işgücünün, çalışmakta olduğu değişik faaliyet alanlarındaki miktarları ve bu miktarların birbirine karşı oranları esas alınarak (TÜMERTEKİN, 1973: 49-50), İğdir'in kent tipleri arasındaki yeri tesbit edilebilir. Ancak bu tesbiti yapabilmek için, hiç kuşkusuz öncelikle çalışan işgücünün iktisadi faaliyet kollarına dağılışı durumu ve her koldaki toplam işgücünün bilinmesi gerekir. Şehirlerin fonksiyonlarına göre sınıflandırılmasında, faal nüfusun fonksiyon başına düşen miktarları doğrudan doğruya alınabildiği gibi, bu miktarlardan bizzat kentin ihtiyacı için çalışanlar çıkarılarak da değerlendirme yapılabilir (TOLUN-DENKER, 1970:90). Biz bu metodu, "kente hizmet edici üretim'de çalışanları çıkarmadan, yani fonksiyonlarda çalışan bütün nüfusu esas alarak uygulamış bulunuyoruz.

1 Entsiklopediçeskiy Slovar, Cilt: 54, s. 113, Saint-Petersburg. 1899.

2. Kafkas Yılığına göre Güney Kafkas Kasaba ve Köylerinde 1910 Yılı Anasır Durumu. Çev. Serdar Kaplan, s. 139, ERZURUM, 1977.

Fotoğraf 1- Iğdır'dan Genel Bir Görünüm
Photo 1- A General Appearance of Iğdır

Iğdır'da, 1992 yılı itibariyle, 13 691 kişi dolayında faal nüfus vardı. Yine aynı yıl kentte çalışma çağında (15-64 yaş dilimi) 20 105 kadar nüfus bulunduğu göre, demek ki, çalışabilecek nüfusun % 68'i iktisaden faal olan nüfus durumundaydı. Türkiye'de faal nüfusun çalışma çağındaki nüfusu oranının % 58.2 dolayında olduğu hatırlanırsa³, Iğdır Kenti'nin faal nüfusunun nisbeten yüksek bir oran gösterdiği anlaşılır. Bu durumun ortaya çıkmasında; kentin bir il yönetim birimi haline getirilmesiyle yönetim hizmetlerinde çalışan işgücünün artması ve Dilucu sınır kapısının açılmasıyla kentte ticaret hayatının az da olsa canlanması gibi nedenler başlıca rolü oynamıştır diyebiliriz. Böylece Iğdır'dan dışa yönelik göçlerin kısmen de olsa azalması sağlanmıştır.

Iğdır'daki faal nüfus oranının nisbeten yüksek olmasında, kentin nisbeten zengin birtarım bölgesinin başlıca ticaret ve alışveriş merkezi olmasının da rolü vardır. Iğdır Ovası'nın alüvyial toprakları, yeraltı ve yerüstü su kaynakları durumu ile bölgenin elverişli iklim şartları, tarım için uygun bir doğal ortam yaratmış ve bu potansiyelin önemli ölçüde değerlendirilmesiyle tarımsal üretimde giderek büyük artışlar sağlanmıştır. Bu da, kentte, tarım ürünlerinin alışverişine dayanan canlı bir ticaret hayatının doğmasına zemin hazırlamıştır.

³ D.İ.E., 1989, Türkiye İstatistik Yıllığı, s. 52.

İğdir'in kentsel fonksiyonlarında, tarım kesiminde çalışanların payı, geçmiş dönemlerde olduğu gibi, günümüzde de oldukça yüksektir (Tablo-1, Şekil-2). Nitekim 1978'de çalışan nüfusun 4 389'u bulunduğu İğdir'da, toplam faal nüfusun % 52'si (2 281 işgücü) hizmetler fonksiyon alanında çalışıyordu. bu paylar; tarımsal faaliyet alanı için % 35.3 (1 550 işgücü), sanayi fonksiyon alanı için % 4.7 (208 işgücü) ve iyi tanımlanamayan faaliyet alanları için de % 8.0 (350 işgücü) dolayında bulunuyordu. Görülüyor ki bu dönemde, kentte faaliyet gösteren toplam çalışan işgücünün % 74'e yakını, tek başına genel hizmetler ve tarım fonksiyon alanlarında çalışıyordu.

İğdir'in fonksiyonel özelliklerinde, 1978-1992 dönemini kapsayan 14 yıllık süre içinde bazı küçük değişmeler olduğu dikkati çeker. Bunların başlıcası, "genel hizmetler fonksiyon alanı"nın toplam faal nüfus içindeki payının % 50.8'e gerilemesi; buna karşılık, "tarım fonksiyon alanı"nda çalışan işgücünün payının % 38.1'e yükselmiş olmasıdır. Sanayi fonksiyon alanının işgücü payı % 3.2'ye, iyi tanımlanamayan faaliyetler kesiminin ki ise % 7.9'a düşmüş bulunuyordu. Ancak, 1978-1992 döneminde söz konusu edilen fonksiyon alanlarının toplam çalışan işgücündeki paylarında dikkati çeken oransal azalmalar yanıltıcıdır. Çünkü bu dönemde, genel olarak bütün fonksiyon alanlarında çalışan işgücü miktarında bir artma meydana gelmiş olup; bazı faaliyet kesimlerindeki oransal azalmalar, özellikle tarım fonksiyon alanında çalışanlar miktarının çok dikkat çekici bir şekilde artmış olmasından kaynaklanmıştır.

İğdir Belediyesi yönetim bölgesi dahilindeki çalışan nüfusun 1978-1992 dönemindeki gelişme seyri incelendiğinde, bu grup nüfusta, 14 yılda yaklaşık % 212 dolayında bir artış meydana geldiği dikkati çeker. Nitekim 1978'de 4389 kadar olan faal nüfus miktarı, 1992'de 13 691'e yükselmiş bulunuyordu. bu artışın temel nedeni, 12 Eylül 1980 müdahalesini izleyen dönemde bölgede huzur ve güven ortamının sağlanmış olmasıdır. Gerçekten de, 1975-1980 döneminde, tüm ülke genelinde olduğu gibi İğdir'da yaşanan toplumsal terör olayları nedeniyle, kentten dışarıya çok sayıda göç olayı meydana gelmiş ve bu yüzden de 1975 sayımında 29 542'yi bulan kent nüfusu, 1980'de 25 352'ye düşmüştü. Ancak 1980 yılından sonraki dönemde özellikle yakın çevresindeki kırsal yerleşmelerden çok sayıda göç almasıyla giderek artmaya başlayan kent nüfusu, 1990 yılında 35 858'i bulmuştur. böyle olmakla birlikte, kentteki istihdam olanakları sınırlı olduğundan dolayı, İğdir'a göç edenler, genellikle ya kamu hizmet işyerlerinde ve ticaret fonksiyon alanında çalışmakta, ya da kentin hemen çevresinde bir tarla satın alarak tarımla uğraşmaktadırlar. bu nedenle İğdir'ın toplam faal nüfus miktarındaki artışlar, hemen bütünüyle tarım ve genel hizmetler fonksiyon alanlarında çalışan işgücünün artmasından kaynaklanmaktadır diyebiliriz.

Tablo 1- Iğdır'da Çalışan Nüfusun Fonksiyonel Alanlara Dağılışı

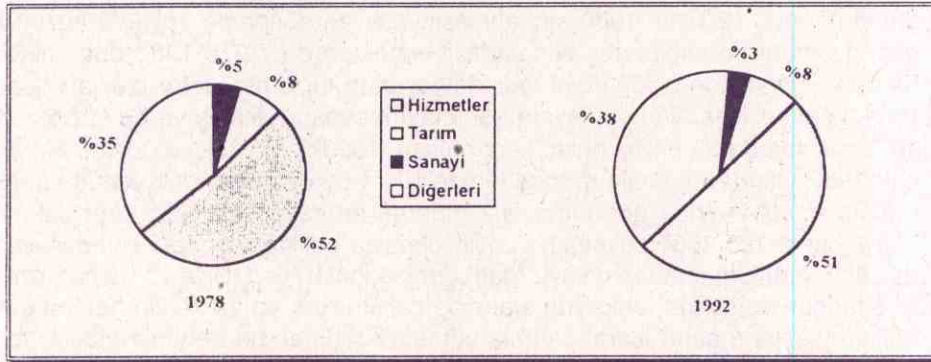
Faaliyet Kolları	1978	%'si	1992	%'si
Hizmetler	2 281	52.0	6949	50.8
Tarım	1550	35.3	5220	38.1
Sanayi	208	4.7	442	3.2
Diğerleri*	350	8.0	1080	7.9
TOPLAM	4389	100.0	13691	100.0

Kaynak: Iğdır İmar Planı, 1978, s. 19'dan, Iğdır Defterdarlığı, İl Tarım Müdürlüğü ve Ticaret Odası kayıtlarından sağlanan veriler yardımıyla hesaplanmıştır.

(*) İyi tanımlanamayan faaliyet alanlarının işgücünü kapsar.

1.2- Hizmetler Fonksiyonu: Iğdır'da faal nüfus dağılışına göre en önemli faaliyet kolu, hizmetlerdir. Nitekim 1992 yılı itibariyle bu fonksiyon alanında çalışan 6 949 kişi dolayındaki işgücü, 13 691 kişi kadar olan toplam faal nüfusun % 50.8'ini oluşturuyordu. Hizmet kesiminde istihdam edilen işgücünün % 35.6'sı (1 471 kişi) yönetim hizmetlerinde, % 50.3'ü (3 498 kişi) ticaret hizmetlerinde ve % 14.1'i de (980 kişi) ulaşım hizmetlerinde çalışıyordu.

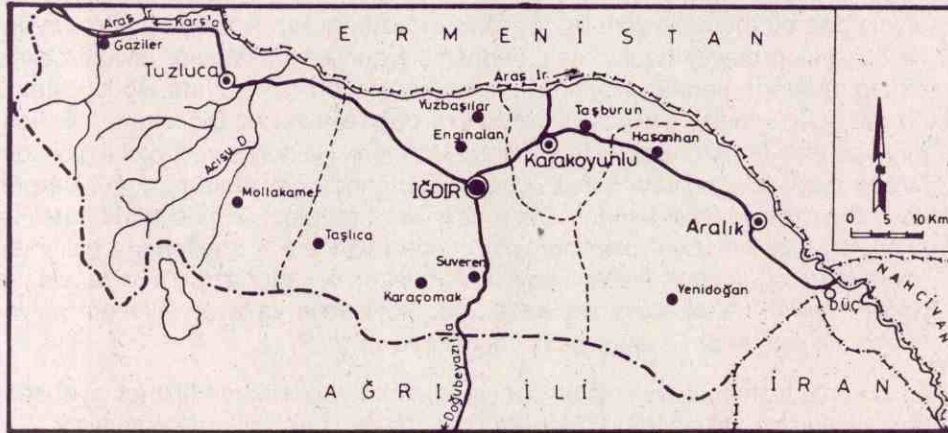
1.2a- Yönetim Fonksiyonu: Bilindiği gibi kır ve şehir ilişkilerinin geliştiren,

Şekil 2- Iğdır'da Çalışan Nüfusun Fonksiyonel Özellikleri
Figure 1- Functional Characteristics of Working Population in Iğdır.

şehre merkezîyet gücü kazandıran fonksiyonların en önemlilerinden biri, hiç kuşkusuz "yönetim fonksiyonu"dur. İğdir, merkezi bir konumda bulunduğu yaklaşık 3 539 km²'lik yönetim bölgesi içinde yer alan 3 ilçe merkezi ve 157 köy yerleşmesinde yaşayan 142 500 (1990) nüfusun yönetim hizmetlerinin yürütüldüğü bir "il yönetim merkezi" olarak, böyle bir merkezi güce sahiptir (Şekil 3).

1934 yılına kadar Doğubeyazıt Valiliği'ne bağlı bir "bucak yönetim birimi" olan yerleşme, bu tarihte yapılan yeni düzenlemelerle, Doğubeyazıt Valiliği'nin Kars Valiliği'ne bağlanması üzerine, bu il yönetim biriminin bir ilçe merkezi durumuna getirilmiştir. Daha sonra 1960 yılında, İğdir'a bağlı bir buçak merkezi olan Aralık ilçe olmuş ve dolayısıyla yerleşmenin yönetim fonksiyon bölgesinde bir daralma meydana gelmiştir. Kent, 3 Haziran 1992'de, Tuzluca, Aralık ve Karakoyunlu ilçelerinin bağlı olduğu bir "il yönetim merkezi" durumuna getirilmiş ve böylece doğal olarak fonksiyonel etki bölgesi içinde kalan bu yerleşmelere yönetim hizmetlerini de vermesi sağlanmıştır.

Şekil 3- İğdir İl Yönetim Bölgesi Haritası
Figure 3- Map of Urban Governing Area of Iğdir

İğdir'in 1934 yılında ilçe merkezi olmasıyla kentin nüfusu artmaya başlamış ve ekonomisi tarıma dayanan yerleşme merkezi, yönetim hizmetleri gibi önemli bir fonksiyon kazanmıştır. Artan nüfusa bağlı olarak ulaşım, ticaret ve sanayi faaliyetleri giderek gelişmiştir. Yönetim hizmetleri, Türkiye genelinde olduğu gibi (TÜMERTEKİN, 1973:80), ekonomisi tarıma dayanan İğdir'a da yeni fonksiyon kazandıran ve nüfusunu arttıran bir faaliyet alanı olmuştur. Kentin 1992 yılında bir "il yönetim merkezi" olmasıyla kamu hizmet işyerlerinde çalışan işgücü miktarı da belirgin bir şekilde artmış ve ticaret hayatında nisbeten bir canlanma olmuştur.

Tarım fonksiyonunun hakim olduğu yerleşmelerin yönetim fonksiyonunu kazanmaları ile veya mevcut yönetim fonksiyonunun çeşitlenmesi ve güçlenmesi ile şehirleşme süreci gelişmektedir (TÜMERTEKİN, 1973:80). Iğdır'da da bu durum ortaya çıkmış, yönetim hizmetleri önce nüfus birikimine yol açmış, şehrsel fonksiyonların gelişmesini hızlandırmış, tarım ve ticaretten sonra en önemli fonksiyon haline gelmiştir.

Iğdır'ın yönetim fonksiyonunu kazanması ile zaten çevresindeki kırsal yerleşmelere karşı mevcut olan merkeziyet gücü daha da artmıştır. Ancak bu merkeziyet gücü yönetim sınırları içinde bulunan bütün kırsal yerleşmeler üzerinde aynı derecede etkili olmamaktadır. Özellikle Iğdır'a yakın olan köylerde bu güç, etkisini arttırırken, il merkezi ile köyler arasındaki mesafe açıkça azalmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında rol oynayan temel etmen, özellikle dağ köyleri ile Iğdır İl Merkezi arasındaki ulaşım olanaklarının yetersiz oluşudur.

Yönetim hizmetlerinin Iğdır'da yürütülmeye başlanılmasından sonra, devam etmekte olan dışı göç verme olayı az da olsa yavaşlamış, buna karşılık kırsal alanlardan bu merkeze yönelik göç olayları hızlanmıştır. Ancak, bu göçlerin daha çok yakın çevresindeki kırsal yerleşmelerden kaynaklandığı dikkati çeker. Örneğin, ovada yeralan köylerin hemen hepsinden çok sayıda işgücü, kamu hizmet işyerlerinde çalışmak üzere Iğdır'a göç etmişlerdir. Diğer taraftan, kent merkezinden 3-4 km. uzaklıkta yeralan Alikamerli, Hakveyis ve Melekli gibi köylerden olup da Iğdır'daki kamu hizmet işyerlerinde çalışanların çoğu, hergün köylerine gidip gelmektedirler. Buna karşılık, il merkezi ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri zayıf olan dağ köylerinden yönetim hizmetlerinde çalışmak üzere Iğdır'a göç etmiş kişilerin sayısı, yok denecek kadar azdır. Bunda, ulaşım bağlantılarının yeterli olmaması kadar, dağ köylerinde yaşayan ailelerin Sosyo-ekonomik yapılarının da kuşkusuz önemli rolü vardır.

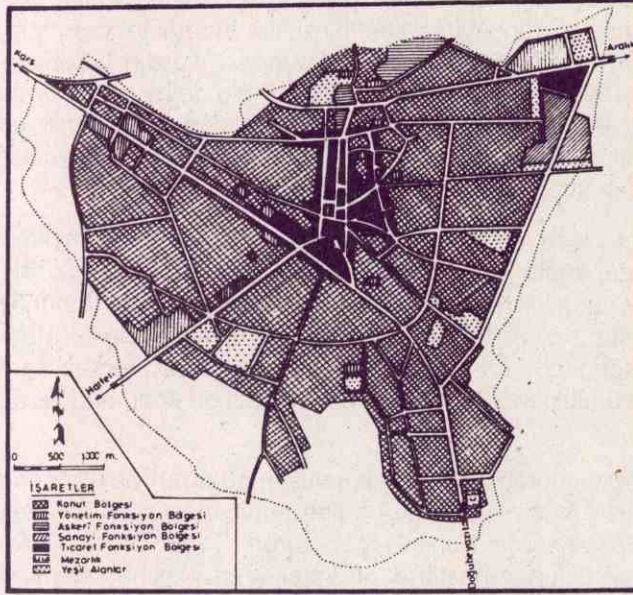
Zorunlu hizmet sisteminin bir sonucu olarak Iğdır'da kamu hizmet işyerlerinde çalışanların yaklaşık % 20 kadarı (431) başka il ve ilçelerden gelmiştir. Kalan % 80'i (1 724 kişi) ise Iğdır İli doğumludur.

Iğdır'da bulunan kamu hizmet kuruluşları arasında en fazla işgücü çalıştıranlar; 278 kişi ile D.S.İ. 83. Şube Müdürlüğü, 85 kişi ile P.T.T. Müdürlüğü, 79 kişi ile Köy Hizmetleri Müdürlüğü, 67 kişi ile Türkiye Elektrik Kurumu Müdürlüğü, 41 kişi ile Pancar Şefliği, 640 kişi ile Milli Eğitim Kurumları, 201 kişi ile Emniyet Müdürlüğü ve 376 kişi ile Sağlık Müdürlüğü'dür. Bunlara Iğdır Belediyesi'nde çalışan 245 işgücünü de eklersek, bu dokuz kamu hizmet işyerinde istihdam edilen toplam işgücü sayısı 2 012'yi bulur ki, bu miktar, Iğdır'daki yönetim hizmetleri kesiminde faaliyet gösteren toplam 2 155 işgücünün yaklaşık % 81.4'ünü oluşturuyordu (1992).

Iğdır'da yönetim hizmetleri için ayrılmış ve bu amaçla kullanılan belirli bir alan yoktur. Kamu hizmet binaları, kentin yerleşim alanının çeşitli yerlerine dağılmış durumdadır (Şekil - 4). Kamu hizmetlerinin belirli bir yerde toplu olarak

yürütülmemesi, dairelerin birbirinden uzak yerlerde faaliyetlerini sürdürmesi, yönetimle ilgili çeşitli işlerini çözümlmek için kırsal yerleşmelerden İğdir'a gelen kişilerin işlemlerini güçleştirmektedir. Bu da, çözümlenmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

1- Kültürel Fonksiyonlar: İğdir Kenti'nde, kültürel fonksiyonlar içerisinde en önemli yere sahip olan eğitim kurumlarından dokuz ilkokul ve sekiz ortadereceli okul faaliyet göstermektedir.

Şekil 4- İğdir Kenti'ni Fonksiyonel Arazi Kullanılışı
Figure 4- Functional Use of Land in İğdir City Center.

Şehirselen fonksiyonlar açısından, gerek ilkokulların ve gerekse ortaokulların, iktisadi bakımdan İğdir'ın fonksiyonel etki bölgesine çok önemli hizmetler verdiği söylenebilir. Çünkü bunların fonksiyonu, daha çok kentin belediye sınırları içindeki alana yöneliktir. Buna karşılık, ortaöğretimin ikinci basamağını oluşturan liseler (özellikle Endüstri Meslek Lisesi ve Ticaret Lisesi), kentin tüm fonksiyonel etki bölgesine hizmet vermektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, kentsel kültürel yaşantıyı besleyen bu gibi okullar, aynı zamanda da kentin iktisadi hayatında ve bu arada genel hizmetler fonksiyon alanında küçümsenmeyecek düzeyde, bir istihdam hacmi yaratmıştır. Bugün (1993), İğdir'daki ilk ve ortadereceli okul sayısı, 15 kadar olup; bunlarda, 322 öğretmen görev yapmaktadır. Ayrıca yine sözü edilen okullarda görevli olan 44 memur ve hizmetli de dikkate alınırsa, 1992-1993 eğitim öğretim yılında bunlarda, 620'ye yakın personel istihdam ediliyordu. Bu veriye Milli Eğitim yönetim örgütü elemanları da eklenirse, eğitim öğretim fonksiyon alanında, yaklaşık 640 kadar personelin görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bu da, yönetim hizmetleri içinde, % 29.7 gibi oldukça yüksek bir oran teşkil eder.

Şehirselen fonksiyonlar açısından, gerek ilkokulların ve gerekse ortaokulların, iktisadi bakımdan İğdir'ın fonksiyonel etki bölgesine çok önemli hizmetler verdiği söylenebilir. Çünkü bunların fonksiyonu, daha çok kentin belediye sınırları içindeki alana yöneliktir. Buna karşılık, ortaöğretimin ikinci basamağını oluşturan liseler (özellikle Endüstri Meslek Lisesi ve Ticaret Lisesi), kentin tüm fonksiyonel etki bölgesine hizmet vermektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, kentsel kültürel yaşantıyı besleyen bu gibi okullar,

İğdir'da kültürel Faaliyetler içerisinde mahallî gazetelerin büyük önemi bulunmaktadır. Kentte, pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere, haftada iki kez basım yapan dört mahalli yayın kuruluşu vardır.⁴ Bu mahalli gazetelerin kentın yakın çevresindeki köy ve kasabalarda olduğu gibi, bölgenin göç verdiği yurdumuzun bazı uzak şehirlerinde de aboneleri vardır. Mahalli gazetelerin dağıtım sahaları, kentın fonksiyonel ilişkilerinin yayıldığı sahanın sınırlarını ve bu arada İğdir İli'nden olan göçlerin nerelere yöneldiğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Bu bakımdan İğdir'ın, bölgesel olduğu kadar, bölge sınırları dışına taşan fonksiyonel etkileri de görülmektedir.

İğdir'daki eğitim kurumlarında, Kız Meslek Lisesi ve Endüstri Meslek Lisesi hariç, birer adet kütüphane vardır. Ayrıca kentte, eğitim kurumlarından başka, 1963 yılından beri faaliyet gösteren bir "Halk Kütüphanesi" vardır. Gözlemlerimizin sonuçlarına göre, 1993 yılı itibariyle Kitaplık'ta 11 bin dolayında bilgi kaynağı vardı. Yıllık okuyucu sayısının, 80-90 bin arasında değiştiği tahmin edilmektedir. Ancak ilginç bir sonuçtur ki, bu okuyucular arasında sivil okuyucular, oldukça azdır. Okuyucuların çoğunluğunu, öğrenciler oluşturmaktadır.

2- Sağlık Fonksiyonu: İğdir'ın çevresindeki kırsal yerleşmeleri vermekte olduğu hizmetlerden biri de, sağlık hizmetleridir. Gerçi ildeki bazı sağlık ocaklarında pratisyen hekimler vardır. Ancak mütehassıs doktorlar, hemen bütünüyle İğdir Kenti'nde toplanmıştır. Keza ilde bulunan 11 eczaneden 9'u, Devlet Hastanesi, Verem Savaş Dispanseri, Sosyal sigortalar Kurumu ve Merkez Sağlık Ocağı gibi sağlıkla ilgili kuruluşlar da, bölge içinde merkezi bir konumda yer alan İğdir'da bulunmaktadır.

Bu il merkezinde yürütülen sağlık hizmet kuruluşlarından en büyük öneme sahip olanı, hiç kuşkusuz 1964 yılından beri bölge nüfusuna sağlık hizmetleri vermekte olan "Devlet Hastanesi'dir. Kulak-Boğaz-Burun, Genel Cerrahi, Üroloji ve Kadın Doğum klinikleri bulunan hastane, 50 yatak kapasitesine sahiptir. bu sağlık kuruluşunda görev yapan personel sayısı ise; 1992 yılı itibariyle, 14'ü doktor, 63'ü ebe-sağlık memuru-hemşire ve 65'i de diğer yardımcı elemanlar olmak üzere, toplam 142 kadardı.

İğdir Devlet Hastanesi, yaklaşık 200 bin nüfusa sağlık hizmeti verebilecek kapasitededir. Hizmet bölgesi, tüm İğdir İli yönetim bölgesi ile Doğubeyazıt İlçesi'ne bağlı bazı köyleri kapsamaktadır.

Örneğin, 1992 yılı itibariyle, hastaneye 60 bin dolayında hasta başvurmuştu. Bu hastaların, yaklaşık % 55'i İğdir Merkez İlçe, % 15'i Aralık, % 15'i Tuzluca ve % 15'i de Doğubeyazıt ilçeleri yönetim sınırları içindeki yerleşmelerden gelmişti. Aynı yıl hastanede, 900 dolayında ameliyat ve 723 doğum gerçekleştirilmişti. bu sağlık kuruluşunda, yılda ortalama 3 500-4 000 dolayında hasta yatmaktadır. Hastane, yaklaşık % 70-75'lik bir kapasite ile çalışmaktadır.

⁴ Bu mahallî gazeteler şunlardır: Yeşil İğdir, Hudut Postası, Güven ve İğdir'ın Sesi.

Iğdır'da faaliyet gösteren sağlık hizmet kuruluşlarında; 1992 yılı itibariyle, 36'sı doktor, 157'si ebe-sağlık memuru-hemşire ve 193'ü de diğer yardımcı elemanlar olmak üzere, toplam 376 sağlık personeli görev yapıyordu. Bu da yönetim hizmetleri içinde, % 15.2'lik bir oran teşkil eder.

Bu açıklamalar da gösteriyor ki Iğdır, medikal açıdan tüm il yönetim bölgesi ile Doğubeyazıt'a bağlı bazı köylerin fonksiyonel merkezi durumundadır. Ancak bu görevi, yurdumuzun uzak bölgeleri ile ilişki kurarak (eczanelerin ilaç talebi gibi) yapabilmektedir.

1.2b- Ulaşım Fonksiyonu: Iğdır'da 1992 yılı itibariyle hizmetler kesiminde istihdam edilen 6 949 dolayındaki işgücünün, % 14.1'i (980 kişi) ulaşım hizmetlerinde çalışıyordu. Bu durum, tarımsal bir özellik taşıyan Iğdır'ın, ulaşım fonksiyonu yönünden, az da olsa önem kazandığını göstermektedir.

Kentin ulaşım fonksiyonu; kentlerarası ulaşım, kent merkezi ile yakın çevresinde bulunan kırsal yerleşmeler arasındaki ulaşım ve kentiçi ulaşım olarak, üç bölümde incelenebilir.

Iğdır Ovası ve çevresindeki yerleşmelerin; gerek Kars, Doğubeyazıt ve Ağrı gibi yakın çevresinde bulunan kent merkezleri ile; gerekse İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya, Aydın ve Antalya gibi yurdumuzun başlıca kent merkezleriyle olan bağlantısı, sadece Iğdır'dan söz konusu merkezlere düzenlenen minibus (yakın çevresindekilere) ve otobüs (uzak çevresindekilere) seferleriyle sağlanmaktadır.

Bugün Iğdır'da kentlerarası yolcu taşımacılığı yapan üç adet otobüs işletme firması vardır. Otobüs sefer bağlantılarının ana güzergahları; Iğdır-Ağrı-Mersin, Iğdır-Antalya, Iğdır-Aydın, Iğdır-İzmir, Iğdır-Bursa, Iğdır-İstanbul, Iğdır-Ankara ve Iğdır-Erzurum güzergahlarıdır. Iğdır'da henüz bir "otogar tesisi" bulunmadığından dolayı, otobüslerin kalkış-varış konumlarını oluşturan duraklar, belediye Meydana, Hürriyet Caddesi ve Kars Caddesi gibi kentin çeşitli yerlerine dağılmış durumdadır. Ancak 1984 yılında hazırlanan "Iğdır İmar Planı"nda, D.S.İ. 83. Şube Müdürlüğü binasının yakınında bir "otogar tesisi"nin yapımı planlanmıştır.

Iğdır'ın Hopa Limanı'nı Gürbulak sınır Kapısı üzerinden İran'a bağlayan karayolu üzerinde bulunması ve bu yol üzerinde transit taşımacılığın zaman zaman önem kazanması, kentteki nakliyat firmalarının da bundan yararlanmasını sağlamıştır. Örneğin, İran-Irak Savaşı'nın devam ettiği 1979-1987 yılları arasında bu yol vasıtasıyla İran'a yapılan transit taşımacılık büyük önem kazanmıştı. Bu dönemde, Iğdır'daki kamyon ve tanker sayısının bini aştığı sanılmaktadır. Ancak, 1987 yılında İran-Irak Savaşı sona erince, bu güzergahta sürdürülen taşımacılık faaliyetleri, hemen hemen durmuştur. Bu nedenle, Iğdır'daki nakliyatçıların çoğu kamyon ve tankerlerini satmak zorunda kalmışlardır. Halen (1992) kentte dört adet nakliyat firması mevcut olup; bu firmalarda çalıştırılan toplam kamyon sayısı, 72 kadardır.

İğdir'da, İğdir-Doğubeyazıt ile İğdir-Ağrı arasında sefer düzenleyen bir minibüs yazıhanesi ile İğdir-Kars arasında sefer düzenleyen bir minibüs yazıhanesi faaliyet halindedir. Kentten hergün ortalama yedi minibüs Doğubeyazıt'a yedi minibüs de Ağrı'ya sefer yapmakta olup; bu taşıtlarla, İğdir ile söz konusu merkezlerin her biri arasında karşılıklı olarak toplam 150-200 arasında yolcu taşınmaktadır. Kars'a ise günde 12 minibüs seferi düzenlenmekte ve bu güzergahta ortalama 250-300 arasında yolcu taşınmaktadır.

İlin başlıca alışveriş merkezini oluşturan İğdir, aynı zamanda yönetim bölgesi içinde yer alan yerleşmelerden çevrelere doğru yayılan yolların yöneldiği adeta bir odak noktası durumundadır. Bu ulaşım bağlantıları sayesinde, söz konusu yerleşmelerin herbiri ile bu kent merkezi arasında hergün yolcu sayısına bağlı olarak 1-2 (dağ köylerinin tümü) ile 15-20 (örneğin Melekli Köyü) arasında değişen sayıda sefer düzenlenmektedir. böylece İğdir'a günde ortalama 2800-3000 dolayında alışverişçi gelmekte ve bunlar işlerini gördükten sonra tekrar evlerine dönmektedirler. Kent merkezinde, çevre köylere sefer düzenleyen ulaşım araçları için ayrılmış belli bir alan yoktur. Bunların durakları, kentin çeşitli yerlerine dağılmış durumdadır.

İğdir'ı çevresindeki yerleşmelere bağlayan yollar üzerinde işleyen minibüs ve otobüsler, aynı zamanda kentiçi ulaşım da hizmet ederler. Örneğin Evrenpaşa Caddesi boyunca ulaşım, kentin batısında yer alan köylere sefer yapan vasıtalarla; Enginalan ve Hakveyis yolu boyunca ulaşım, sözkonusu köylere sefer düzenleyen vasıtalarla; Akyumak yolu ve Aralık yolu boyunca da ulaşım, kentin kuzey ve kuzeydoğusunda bulunan köylere sefer düzenleyen vasıtalarla sağlanmaktadır.

İğdir'da, 1990 yılı itibariyle 35 bini aşan bir nüfus büyüklüğüne erişmesine rağmen, kentiçi ulaşımı sağlayan kamu ulaşım servisi henüz kurulmamıştır. kentiçinde en yaygın ulaşım aracı, bisiklettir. Hemen her ailenin, en az bir bisikleti vardır. Bunda, kentin düz bir arazide kurulmuş olması, yani topoğrafik kolaylıklar, kuşkusuz başlıca rolü oynamıştır. İğdir'da, 1992 yılı itibariyle, 11 adet taksici durağı bulunuyor ve bu duraklarda, 100 dolayında taksici çalıştırılıyordu. Yine aynı yıl, kentiçi ulaşım hizmet eden 15 adet fayton vardı.

İğdir Ovası'nda sebze, meyva ve diğer yüklerin taşınmasında en çok yararlanan ulaşım aracı, atlı arabalardır. Nitekim İğdir Belediyesi Zabıta Amirliği yetkililerinden aldığımız bilgilere göre, kentte yaklaşık 700 ailenin geçimini altı arabacılıktan sağladığı tahmin edilmektedir.

1.2c- Ticaret Fonksiyonu: Ticaret fonksiyon alanında çalışan yaklaşık 3 498 işgücü, İğdir'daki toplam faal nüfusun (13 691 kişi) % 21.5'ini oluşturmakta ve böylece bu fonksiyon alanı, tarım kesiminden sonra ikinci önemli faaliyet kolunu meydana getirmektedir. Kuşkusuz bu durum, İğdir'ın tarımsal potansiyeli bir hayli yüksek olan bir ovada kurulmuş olmasından kaynaklanmıştır.

Kentte, 1992 yılında, 1499 adet ticari işyeri bulunuyordu. Bu eşyerlerinin %

21.5'i (323) toptan ticaret, % 56.0'sı (840) perakende ticaret ve % 22.4'ü (336) ise genel hizmet işyerlerinden oluşuyordu. Anlaşıyor ki Iğdır'daki ticaret faaliyetlere, genellikle küçük esnaf işyerleri hakim olup; perakende ticaret ve hizmet işyerleri, çoğunluğu oluşturmaktadır.

Perakende ticaret işyerleri arasında günlük ihtiyaçlara cevap veren dükkanlar (bakkal, manav, kasap vs.) ile periyodik ihtiyaçlara cevap veren dükkanlar (ayakkabı, konfeksiyon, manifatura, tuhafiyeye, züccaciye, kırtasiye, eczane vs.), sayısal fazlalık yönünden başta gelirler. Bu da, Iğdır'daki perakende ticaret faaliyetlerinde, genel olarak günlük ve periyodik ihtiyaçlara yönelik ticaret hizmetlerinin hakim durumda olduğunu göstermektedir. Ancak bunun yanında mobilya, halı, kilim ve elektrikli ev aletleri gibi uzun vadeli ihtiyaçlara cevap veren işyerleri sayısının da birhayli fazla olduğu dikkati çekmektedir. Buna dayanarak, bölge nüfusunun alım gücünün nisbeten yüksek ve bu tip malların satışının fazla olduğu sonucuna varılabilir.

Iğdır'daki genel hizmet işyerlerinin sayısı 346 kadar olup, bu guruptaki işyerlerinin % 60'tan fazlasını kahvehaneler (% 46.2), berberler (% 8.4) ve lokantalar (% 6.1) oluşturmaktadır. Kentte özellikle kahvehanelerin sayıca birhayli fazla olduğu dikkati çeker. Kuşkusuz bu durum, Iğdır'da çok sayıda açık veya gizli işsiz nüfusun bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Genel hizmetler ve perakende ticaret hizmetleri yönünden Iğdır, sınırları belirli bir alan hizmet etmektedir ve bu alanın sınırları, bir günde gelinip dönebilecek erişime kolaylıklarına sahip bir alanı kapsamaktadır. Bu alan ise il yönetim bölgesi dahilindeki tüm yerleşmeler ile Doğubeyazıt İlçe Merkezi'ne bağlı köylerin bazılarını içine alır. Yerinde yaptığımız tesbitlere göre, söz konusu alan içinde bulunan 170 kadar köy yerleşmesinden 50 kadarının bütün yıl boyunca; 120 kadarının ise, kış mevsimi hariç diğer zamanlarda, Iğdır Kent merkezi ile günlük perakende ticaret bağlantılarının mevcut olduğu anlaşılmıştır. Kente çevre köylerden gelip dönen günlük alışverişçi sayısı, yazları tahminen 2800-3000'i bulmaktadır.

Iğdır'daki toptan ticaret faaliyetleri, genellikle bölgede üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin ticaretine dayanmaktadır. Kentte, 1992'de, yün, pamuk, canlı hayvan ve deri ticareti yapan 266 tüccar bulunuyordu. Ovada üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin bir kısmı, Iğdır'da faaliyet gösteren 26 komisyoncu tarafından satın alınmakta ve bu ürünler Ağrı, Van, Muş, Erzurum ve Kars başta olmak üzere, çevre illere pazarlanmaktadır. Özellikle sebze ve meyva komisyonculuğu ile pamuk ticareti, çok kâr sağlayan ticari faaliyet alanlarıdır. Bu tip ticaret faaliyetleri ise, az sayıdaki tüccarın elinde bulunmaktadır.

Iğdır'da toptan ticaretle ilgili bir diğer faaliyet kolu da, toptan bakkallardır. Sayıları 12 kadar olan bu grup işyerleri, bakkaliye ticaret mallarını tüm Iğdır ili yönetim bölgesindeki yerleşmelerde bulunan bakkallara pazarlamaktadırlar.

İğdır'da, pazar hariç, diğer günler bir "hayvan pazarı" kurulmakta ve bölgedeki hayvan üreticisi aileler, mallarını buraya getirip satmaktadırlar

Kabaca Kuzey-güney doğrultusunda uzanan Atatürk Caddesi ile her iki tarafında bu caddeye paralel olarak uzanan Yeni Cadde (batısında) ve İrfan Caddesi (doğusunda) ile Cumhuriyet Caddesi, Doğubeyazıt Caddesi, Sular Caddesi, Uray Caddesi, Kar Caddesi ve Evrenpaşa Caddesi, İğdır'da ticari işyerlerinin en yoğun olarak buldukları yerlerdir (Şekil 4). bu alanlarda bulunan ticari işyerlerinin sayısı, 1992 yılı itibariyle 674 dolayında olup; bu sayı, kentteki toplam ticarethanelerin % 45'ine eşittir. Ticaret faaliyetleri, aynı zamanda "çarşı" adı verilen bu ticaret sahasına değişik yönlerden eklenen tali sokaklara yayılma gösterirlerse de, buralarda konut alanları ile karışmış bir durum gösterir (Fotoğraf-2).

1.3. Tarım Fonksiyonu: İğdır Kenti'nde faal nüfusun 5220 kişisi, yani % 38.1 kadarı tarım sektöründe çalışmakta, bu oranla tarım, diğer fonksiyon alanları arasında ikinci büyük faaliyet kolunu oluşturmaktadır.

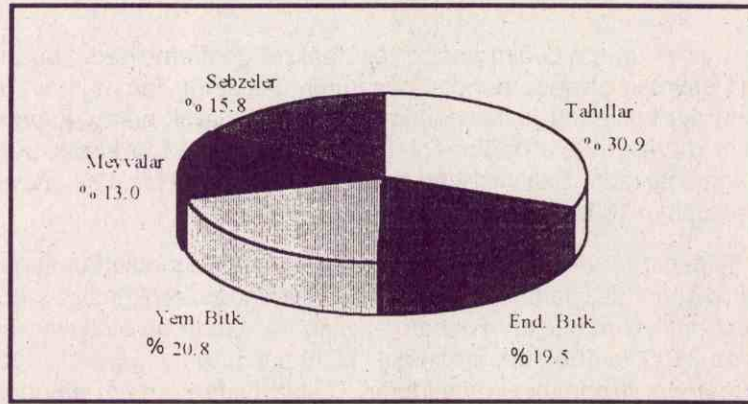
İğdır Belediyesi sınırları içinde, 1992 yılı itibariyle 22 099 dekar tarım arazisi ve 2 610 dolayına çiftçi ailesi bulunuyordu. Bu iki veri birbirine oranlanırsa, yerleşmede teorik olarak çiftçi ailesi başına 8.5 dekarlık bir tarım arazisinin düştüğü anlaşılır. bu da gösteriyor ki İğdır Kenti'ndeki tarım işletmeleri, daha çok küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır.

Tarım alanlarının, 1992'de, 6700 dekarında (% 30.9) tahıl (buğday, arpa, mısır) ekimi, 4 500 dekarında (% 20.8) yonca ekimi, 2 560 dekarında % (11.8) pamuk ekimi ve 1670 dekarında (% 7.7) da şeker pancarı ekimi yapılmıştı (Şekil-5). Sebze bahçelerinin toplam yüzölçümü ise 3 424 dekar kadardı. İğdır özelliikle domates (1 650 dekar) patlıcan (470 dekar), biber (310 dekar), salatalık (250 dekar) lahana (130 dekar) ve taze fasulye (150 dekar) gibi sebzelerin ekim alanlarının genişliği bakımından ovadaki yerleşmeler arasında birinci sırada gelmektedir. Bu da, kentte nisbeten büyük bir tüketici nüfus kitlesinin bulunmasından kaynaklanmıştır diyebiliriz. Yerleşmedeki toplam tarım arazisinin 2 810 dekarını (% 13.0) kaplayan meyva bahçesi alanlarının, 2 155 dekarı (% 75.3) kayısı bahçelerinden oluşmaktadır.

İğdır'da tarla ve bağ-bahçe tarım faaliyetlerinin yanısıra, hayvancılık da, özellikle küçük baş hayvancılık önemli bir faaliyet koludur. Kentte geçimini tarım faaliyetlerinden temin eden yaklaşık 2 610 ailenin yaklaşık 900 kadarı, yani % 34.4'ü doğrudan doğruya hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaktadır. Hayvancılık yapan ailelerin kentin toplam aile sayısına (5 286) oranı ise % 17.0'yi biraz aşar. Özellikle 7 Kasım Mahallesi'nde bulunan 994 ailenin % 80'den fazlasının (800 kadarı) temel geçim kaynağı, hemen bütünüyle hayvancılık ekonomisine dayanmaktadır.

Fotoğraf 2- Iğdır'dan Bir Görünüş
Photo 2- A View From Iğdır.

Şekil 5- Iğdır Tarım Arazisinin Ürünlere Göre Kullanım Durumu
(1992).

Figure 5- Distribution of Agricultural Lands According to Agricultural

1.4. Sanayi Fonksiyonu: Iğdır'da, 1992'de toplam nüfusun (13 691 kişi) ancak % 3 kadarı (yaklaşık 442 kişi), sanayi kesiminde çalışıyordu. bu da, kentte sanayileşme aktivitesinin henüz çok düşük bir düzeyde bulunduğunu göstermektedir.

İğdir'daki sanayi faaliyetleri, çoğunlukla atölye tipindedir. Kentte, kendi halkının ve yakın kırsal çevresindeki ailelerin ihtiyaçlarına cevap veren çok sayıda oto ve tarım araç-gereçlerinin tamirhaneleri ile kereste, marangoz, çırçır, demir doğrama ve keçe basma atölyeleri faaliyet göstermektedir. Bu atölyelerin toplam sayısı, 1992'de, 189 kadardı.

Daha önce de belirtildiği üzere, İğdir, tarımsal üretim potansiyeli bir hayli yüksek olan bir ovada kurulmuştur. Dolayısıyla kantteki atölye tipi sanayi tesislerinin bir bölümünü, buna bağlı olarak tarım araç ve gereçlerinin üretimi (çapa, orak, tırpan, pulluk, patoz, römork vs.) ve tamiri (traktör, pulluk vs.) ile bölgede üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesine (un değirmenleri, çırçır atölyeleri, keçe dokuma atölyeleri vs.) yönelik tesisler oluşturmaktadır. İğdir'in geniş bir tarımsal alanın merkezi konumunda bulunması dolayısıyla, bu kırsal yerleşmelerdeki ve kent merkezindeki motorlu vasıtaların (traktör, kamyon, minibüs, otomobil vs.) tamiri, çoğunlukla İğdir'da bulunan atölyelerde yapılmaktadır. Ayrıca kentin Kars-Doğubeyazıt transit ticaret yolu üzerinde yer alması, bu yol boyunca çok sayıda oto tamir atölyesinin (oto elektrikçisi, kaportacı, boyacı, tornacı, lastikçi, akücü gibi işyerleri) kurulmasını sağlamıştır.

İğdir'da 1992'de, yedi adet keçe dokuma atölyesi bulunuyordu. Bu sanayi işyerlerinde, bölgede bol miktarda üretilen yün ham maddesinin (yılda yaklaşık 500-550 ton kadar) bir bölümü işlenerek (10-12 ton kadarı), yılda 1800-2000 adet keçe dokunmaktadır. Aynı yıl çalıştırdıkları toplam işgücü sayısı ise, 20 kadardı.

Kentte, 10 adet un-tuz değirmen atölyesi faaliyet göstermektedir. bu atölyelerin çalışma devresi, bölgede buğday hasadının başladığı Temmuz ayı başlarından Kasım ayı sonlarına kadar geçen yaklaşık beş aylık süreyi kapsar. Bu devrede kent merkezindeki değirmenlerin 2800 ila 3000 ton kadar buğdayı öğüttükleri sanılmaktadır. Çalıştırdıkları toplam işgücü sayısı ise 12'si mevsimlik olmak üzere, toplam 18 kadardı.

İğdir'da bölgenin tarımsal üretimine dayanarak kurulmuş bulunan sanayi işyerlerinin bir diğerini de, pamuk liflerinin çekirdeklerinden ayrılmasını sağlayan çırçır ve prese atölyeleri oluşturmaktadır. sayıları 6'yı bulan bu atölyeler, her yıl ovada üretilen 3500 ila 5000 ton arasındaki kütlü pamuğu ayıklayarak, 1200 ila 1900 ton arasında lif pamuk üretmektedir. Çalıştırdıkları işgücü sayısı, 84'ü mevsimlik olmak üzere, toplam 87 kadardır.

Kentte faaliyet gösteren atölye tipi sanayi tesislerinde, bir dağınıklık gözlenmektedir. Böyle olmakla birlikte, oto tamir atölyelerinin daha çok Evrenpaşa Caddesi boyunca, demircilerin yeni Caddesi boyunca; un-tuz değirmenleri ile çırçır atölyelerinin de Hamam Sokağı ve İrfan Caddesi boyunca toplandığı dikkati çeker.

Küçük sanatlar için, kentin kuzeydoğusunda, iki devlet karayolunun kesiştiği kesimde 353 dekar büyüklüğünde bir 'sanayi sitesi'nin yapımı planlanmış olup, 1992 yılında alt yapı çalışmaları devam ediyordu.

1.5- İyi Tanımlanamayan Faaliyetler: Iğdır'da faal nüfusun (13 691 kişi) yaklaşık % 7.9 kadarının (1 080 kişi) iyi tanımlanamayan faaliyetler veya gayri muayyen faaliyetler fonksiyon alanında çalıştığı tahmin edilmektedir. böylece bu kesim, hizmetler ve tarım fonksiyon alanlarından sonra üçüncü büyük faaliyet kolunu oluşturmaktadır.

Iğdır'ın bir sınır kenti olması ve savunmaya karşı elverişli bir konumda bulunmaması gibi nedenler, yerleşmenin bir "garnizon merkezi" olmasını engellemiştir. Bu nedenle, kentteki birliklerde bulunan az sayıdaki asker nüfusun Iğdır'ın ticaret hayatına fazla bir katkı sağladığı söylenemez.

Yerinde yaptığımız tesbitlere göre, bu kent merkezinde inşaat fonksiyon alanında yaklaşık 500-550 kişi çalışmaktadır. Iğdır'da konutların çoğunun kerpiç tuğlasından yapılmakta olması ve bu konut yapı gerecinini genellikle ailelerin kendileri tarafından imal edilmekte olması, inşaat alanında daha fazla işgücünün faaliyet göstermesine engel teşkil etmektedir.

Geçimini seyyar satıcılıktan sağlayan işgücü sayısı ise, 1992'de, 19 kadardı. Kentte simit satıcılığı ve ayakkabı boyacılığı gibi faaliyet alanlarında çalışarak geçimini sağlayan işgücü miktarının ne kadar olduğunu tesbit etmek kuşkusuz oldukça zordur. Böyle olmakla birlikte, okulların tatile girdiği yaz sezonunda, bu işlerle uğraşan çocuk işgücünün sayısında büyük bir artış olduğu gözlenmektedir.

Sonuç

Iğdır Kenti'ne ilişkin fonksiyonları kısaca sentez edecek olursak; şunlar dikkati çekmektedir:

Fonksiyon grupları içinde, hizmetler kesiminde çalışan işgücü sayısında, 1978-1992 devresinde, çok belirgin bir artış meydana gelmiştir. Gerçekten de, 1978'de bu alanda istihdam edilen işgücü sayısı 2 281 dolayında iken, 14 yıl içinde meydana gelmiş olan % 204.6 oranında bir artışla, 1992'de 6 949'a yükselmiştir. Hizmetler kesimindeki bu işgücü istihdam artışı ve diğer ekonomik faaliyet kesimleri arasındaki yüksek payı (% 50.6) da gösteriyor ki, Iğdır, şimdilik "genel hizmetler" in hakim olduğu bir kenttir.

Aslında Iğdır, tarımsal orijinli bir kent olup, bugün de bu fonksiyon, önemini korumaktadır. Tarıma uygun ova toprakları üzerinde kurulmuş olması, yerleşmedeki çok sayıda ailenin geçimini bu ekonomik faaliyet kesiminden sağlamasına zemin hazırlamıştır. Örneğin, 1978'de, toplam faal nüfusun % 35'ten biraz fazlası tarım sektöründe çalışırken, 1992'de bu pay, % 38.1'e yükselmiştir. Dolayısıyla da tarım kesimi, kentin fonksiyon grupları içinde, hizmetler sektöründen sonra ikinci sırada gelmektedir.

Iğdır Kenti, tarımsal potansiyeli nisbeten yüksek olan bir bölgenin başlıca alışveriş merkezi durumundadır. Bu da, kentte, ticaret ve ulaşım gibi hizmet kesimlerinde çalışan işgücünün giderek artmasında rol oynamıştır. Böylece

ticarete yönelik tarım faaliyetlerinin bir yerleşmede nüfus birikimini sağlayacağı ve ona bağlı olarak da esas kentsel fonksiyonların gelişmesine yol açabileceği sonucu ortaya çıkmış oluyor. Ayrıca, yerleşmenin yönetim fonksiyonuna sahip olması da, kentleşme sürecinin hızlanmasını teşvik etmiştir diyebiliriz.

Sanayi fonksiyon alanında çalışan işgücü sayısındaki artış, birhayli sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Dolayısıyla da, sanayileşme entansitesinde pek önemli bir gelişme olmamıştır.

Kaynakça

- DOĞANAY, H., 1983, Erzurum'un Şehrsel Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları. Atatürk Üniv. Fen-edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü, Basılmamış Doçentlik Tezi, ERZURUM.
- GÖNEY, S., 1977, Şehir Coğrafyası, (Cilt: 1) İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2274, Coğrafya Enst. Yay. No: 91, İSTANBUL.
- GÜNER, İ., 1991, Iğdır Ovası ve Çevresinin Beşeri Coğrafyası, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, ERZURUM.
- KIRZIOĞLU, M.F., 1976, Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590), Atatürk Üniv. Yay. No: 358, Edebiyat Fak. Yay. No: 71, Araştırma Serisi No: 60, Sevinç Matbaası, ANKARA.
- KLAVİYO, 1975, Timur Devri'nde Semerkand'a Seyahat. Çeviri: Doğrol, O.R., Nakışlar Yayınevi, Yay. No: 13, İSTANBUL.
- TOLUN-DENKER, B., 1970, Balıkesir Ovası'nda Yerleşme ve İktisadi Faaliyetler. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 1530, Coğrafya Enst. Yay. No: 50, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehrsel Fonksiyonlar. İstanbul Üniv. Yay. No: 1840, Coğrafya Enst. Yay. No: 72, İSTANBUL.
- D.İ.E., 1989 Türkiye İstatistik Yıllığı
- Entsiklopedişkiy Slovar, Cilt: 54, Saint-Petersburg, 1899.
- Iğdır İmar Planı, 1978.
- Kafkas Yıllığına Göre Güney Kafkas Kasaba ve Köylerinde 1910 Yılı Anasır Durumu. Çeviren: Serdar KAPLAN, ERZURUM, 1977.